

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright



# Diktature i revolucionarni režimi

Petar Kropotkin

Petar Kropotkin

Diktature i revolucionarni režimi

1882.

„Le gouvernement pendant la Révolution“, *Le Révolté*, 1882.

Preveo Zoran Đinđić. Preuzeto iz Petar Kropotkin, *Anarhizam i moral*, Prosveta, Beograd, 1984, str. 184–197.

[anarhisticka-biblioteka.net](http://anarhisticka-biblioteka.net)

1882.



tavljanje jednog režima, slično kao u Švajcarskoj ili Sjedinjenim Američkim Državama, sa izvesnim oblicima podržavljenja, onim što oni lukavo nazivaju „javnim službama“. U tome ima nešto od Bizmarkovih ideala i ideala nekog skorojevića koji sanja da bi jednom mogao postati predsednik Sjedinjenih Američkih Država. To je jedan već unapred napravljeni kompromis između težnji mase stvarnih socijalista i težnji buržoazije. Oni bi, molim lepo, zaista želeli potpunu eksproprijaciju, ali nemaju hrabrosti da krenu tim putem; i tako se ona pomera za sledeće vekove a još pre nego što je došlo do borbe, sa neprijateljem je sklopljen sporazum.

Za nas komunističke anarhiste, za nas koji vidimo da je došao istorijski trenutak oslobođenja, koji svesno radimo da on što pre bude tu, za nas postoji samo jedan cilj: prožimanje naroda našim idealima, čije poznavanje će voditi osvajanju svih proizvodnih sredstava od strane društva, otklanjanju svake eksploatacije i svake vlasti nad društvom. Mi živimo samo sa idejom o socijalnoj revoluciji. Ne zadrživo se krećemo našim putem; a pošto vidimo da je na ovom putu svaki režim, makar bio i najrevolucionarniji, nezavisno od toga pod kojim maskama nastupa, uvek samo prepreka socijalnom sadržaju revolucije, za nas nema kolebanja. Borićemo se protiv svih onih koji žele vlast, koji žele da se izdignu nad nama i upravljaju našom sudbinom, i borićemo se sve dok ih um ljudi potpuno ne istisne iz društvenog života. Našom borbom za potpuno oslobađanje pojedinca i društva mi otvaramo novo poglavlje kulturne istorije, poleta čovečanstva ka sve višem samousavršavanju.

Dosta je bilo političke vlasti! Pustite prostora narodu, anarhiji!

## Sadržaj

I . . . . .	5
II . . . . .	10
III . . . . .	14

cijalne revolucije biće tako veličanstven i temeljan, on će do te mere promeniti sve odnose koji se danas zasnivaju na svojini i trgovanju, da će za pojedince i grupe biti potpuno nemoguće da iz vlastitog iskustva izvedu društvene forme buduće zajednice. Ovo formiranje novih društvenih odnosa može da bude rezultat samo zajedničkog (kolektivnog) duhovnog rada masa. Da bi se zadovoljili beskrajno mnogi različiti uslovi i potrebe koji će nastati na dan ukidanja kapitalističke privatne svojine, neophodna je svestranost kolektivnog duha cele zemlje. Svaki spoljašnji autoritet predstavljao bi isključivo prepreku organskog rada koji mora da bude izvršen, i zbog toga bi bio izvor mržnje i nejedinstva.

Krajnje je dakle vreme da se napusti iluzija koja je toliko puta opovrgnuta i tako skupo plaćena – da se napusti ideja *revolucionarnog* režima. Vreme je da jednom zauvek kažemo i prihvatimo kao politički aksiom: nijedan režim ne može biti revolucionaran.

Pominju nam konvent, međutim, ne zaboravimo da su gotovo sve revolucionarne mere koje je konvent doneo predstavljale samo sankcionisanje stanja koje je stvorio narod, ne obazirući se na režim. Kao što je rekao Viktor Igo: Danton je gurnuo Robespjera, Mara je bio oprezan i gurnuo je Dantona, a njega samog je opet gurnuo Simorden, personifikacija „odličnih“ klubova i pobunjenika. Kao i svi režimi koji su mu prethodili i koji su došli posle njega, konvent nije bio ništa drugo do kamen vezan o vrat naroda.

Činjenice koje nam prenosi istorija sasvim deciderano govore u ovom pravcu; nemogućnost revolucionarnog režima i iskvarenost svega onoga što se naziva tim imenom tako su veliki da je teško objasniti upornost sa kojom jedna socijalistička škola istrajava u svom uverenju. Pa ipak je ovo objašnjenje sasvim jednostavno. Iako se nazivaju socijalistima, pripadnici ove škole koja se naziva marksizam, imaju sasvim drugačije shvatanje o socijalnoj revoluciji nego mi. Za njih, kao i za sve radikalne buržuje, socijalna revolucija je samo stvar najudaljenije budućnosti o kojoj danas ne treba ni razmišljati. Ono o čemu oni sanjaju u dubini svog srca, ali nemaju hrabrosti da to otvoreno kažu, nešto je sasvim drugo. To je uspos-

Revolucionari koji se čvrsto drže predrasude o diktaturi nesvesno rade na tome da njihovi vlastiti neprijatelji dođu do vlasti.

Međutim, ako je ovo što smo rekli u pogledu revolucije koja ima karakter političkog ustanka istinito, to je još istinitije u pogledu revolucije koju mi predviđamo – socijalne revolucije. Uspostaviti nad narodom neku jaku vlast koja bi za sebe pribavljala poštovanje, značilo bi zaustaviti tok socijalne revolucije. Ono dobro koje jedan režim može postići je neznatno, a štete su ogromne.

O čemu je međutim tu reč, šta mi anarhisti razumemo pod revolucijom? Socijalna revolucija nije prosta promena političke vlasti. Ona je prisvajanje svekolikog društvenog bogatstva od strane naroda. Ona je negacija svih vladajućih sila koje su oduvek samo kočile razvoj čovečanstva. Ali, mogu li dekreti koje donese neki režim izvršiti ovaj radikalni ekonomski preobražaj? U prošlom veku smo videli revolucionarnog poljskog diktatora Košijuskog koji je dekretom ukinuo kmetovske odnose – a oni su postojali još osamdeset godina. Videli smo da je konvent dekretom naredio da se zemlja oduzeta feudalnim gospodarima podeli na jednake delove članovima opštine – i, kao i mnogi drugi, ovaj dekret je ostao mrtvo slovo na papiru, pošto bi za njegovo sprovođenje neophodna bila još jedna nova revolucija, a revolucije se ne izvršavaju putem dekreta. Da bi osvajanje socijalnog bogatstva od strane celog naroda postalo svršena činjenica, narod mora samostalno da zbacila sebe okove ropstva na koje se navikao, mora delovati u skladu sa vlastitim promišljanjima i koračati napred ne slušajući zapovesti ni sa jedne strane. A to je upravo ono što hoće da spreče svaka diktatura i svaka disciplina, pa makar bile i vođene najboljim mogućim motivima; one su istovremeno nesposobne da obezbede jedan milimetar napredovanja revolucije.

Ali ako režim, makar bio i ostvarenje ideala „revolucionarnog režima“, ne može da ponudi novu snagu i nijednu novu prednost za razvoj revolucije, od njega još manje možemo očekivati kada je reč o radu na reorganizaciji koji mora uslediti posle ukidanja starih društvenih odnosa. Ekonomski preobražaj koji će uslediti posle so-

## I

Svi oni koji revolucionarno misle i osećaju, u najmanjem smislu reči revolucionarno, slažu se u tome da postojeće institucije moraju da budu zamenjene boljima da bi sloboda, jednakost i bratstvo postali živa stvarnost, a ne, kao do sada, prazne reči; u tome da su sve forme režima koje su istorijski poznate bile samo forme potčinjavanja i da zbog toga moraju biti zamenjene nekim novim oblikom ljudskog udruživanja. Zaista, da bi se došlo do ovakvog zaključka čovek ne mora biti neki žestoki novator; loše strane postojećih režima kao i nemogućnost da se oni reformišu tako su očigledni da odmah upadaju u oči svakom razumnom posmatraču. A što se tiče rušenja preživelih institucija, svako zna da se u određenim istorijskim trenucima to događa bez posebnih teškoća. Postoje situacije u kojima se režimi skoro sami od sebe ruše kao kula od karata pod dahom gnevnog naroda. Tako nešto smo videli 1848. i 1870.

Srušiti jedan režim – to je vrhunski cilj jednog buržoaskog revolucionara. Za nas to, međutim, označava samo mogući početak socijalne revolucije.

Kada je državna mašinerija apsolutizma ili kraljevstva jednom izbačena iz ravnoteže, činovnička hijerarhija dezorganizovana, tako da oni ne znaju šta treba da čine, kada vojnici izgube poverenje u svoje zapovednike – kada se čitava armija koja brani kapital najednom nađe u stanju potpunog raspada – tada buržoazija revoluciju smatra izvršenom; mi se međutim zapravo tek tada nalazimo pred velikim zadatkom preobražaja svih onih društvenih odnosa koji su služili održavanju ekonomskog i političkog ropstva. Izborena je mogućnost za slobodnu akciju – šta će međutim sada učiniti revolucionari?

Samo anarhisti na ovo pitanje odgovaraju: nama nije potreban nikakav režim već anarhija. Svi drugi kažu: potreban nam je revolucionarni režim. Oni se ne mogu međusobno složiti samo u pogledu forme koju treba da poprimi ovaj režim, izabran preko opštih i slobodnih izbora, u državi ili komuni, neki drugi se međutim izjaš-

njavaju u korist revolucionarne diktature.

Revolucionarni režim! Ove dve reci zvuče sasvim neobično za nekog kome je jasno šta mora biti socijalna revolucija a šta znači režim. Dve reči koje jedna drugoj potivreče, jedna drugu ukidaju.

Svakako smo imali priliku da vidimo despotske režime – u biti svakog režima je to da će stati na stranu reakcije i da će biti protiv revolucije, sa nužnom tendencijom ka despotizmu – ali niko još nije video neki revolucionarni režim; i to ima svoje dobre razloge. Revolucija – identična sa uklanjanjem vekovima starih institucija u jednoj brznoj akciji, ukidanje postojećeg monopola privatne imovine, ukidanje svih društvenih zala, rapidni preobražaj vladajućih ideja o moralu ili, tačnije, moralnog licemerja koje je postavljeno na mesto morala, identična je sa ličnim slobodama i samostalnim delovanjem individua i grupa – u svemu tome je jedna revolucija upravo suprotnost svakom režimu: ona je njegova *negacija*, pošto je režim identičan sa „postojećim poretkom“, konzervativizmom, očuvanjem postojećih institucija, poricanjem individualne inicijative i delatnosti. Pa ipak nam neprekidno govore o ovom belom gavranu kao da je „revolucionarni režim“ najjednostavnija stvar na svetu, isto tako uobičajena i poznata kao naprimer kraljevstvo, carstvo ili papstvo!

Razumljivo je što takozvani buržoaski revolucionari propovedaju ove ideje. Mi vrlo dobro znamo šta *oni* razumeju pod revolucijom. Njihova „revolucija“ je naprosto samo jedna lepo doterana buržoaska republika: u njoj bi tobožnji republikanci zauzeli privlačne pozicije koje su danas rezervisane za bonapartiste ili rojaliste. Ona je u svom poslednjem dometu razdvajanje države i crkve, zamenjeno njihovim prikrivenim ortaštvom, konfiskacija crkvene svojine u ime države, a naročito u interesu onih koji ubuduće treba da upravljaju ovim dobrima, ona je, možda, još uvođenje opšteg izbornog prava ili referenduma, i još nekoliko političkih stvarčica slične vrste.

Međutim, to da se *socijalistički* revolucionari pretvaraju u propovednike ove ideje – kako se na primer događa u marksizmu –

Isti je slučaj u Rusiji. Retko se u istoriji može naći primer tajne organizacije koja je raspolagala sa tako malo sredstava i postigla tako izvanredne rezultate kao što je to ruska omladina, i koja je posedovala tako mnogo energije i izvršila takve akcije kakve su to činili izvršni komiteti. Oni su uzdrnali carizam, prividno nepomični kolos, i onemogućili dalje trajanje autokratskog režima. Pa ipak, veoma su naivni oni koji veruju da bi izvršni komitet jednog dana mogao da preuzme političku vlast u Rusiji, u istorijskoj situaciji u kojoj će se kruna carizma zaglibiti u blatu. Oni drugi, oni oprezni, koji rade na tome da stvore veliko ime dok revolucionari umiru – drugi, intriganti, brbljivci, advokati, literate koji s vremena na vreme na grobovima heroja prosu po neku suzu koja se brzo osuši i koji sebe prikazuju kao prijatelje naroda, to su ljudi koji će zaposeliti slobodna mesta u vladi i onim „nepoznatima“ koji su pripremili revoluciju doviknuti jedno „nazad!“.

Ovo je neizbežno, fatalno, i uopšte ne može drugačije biti, jer poslednji udarac režimu ne zadaju ni tajna društva, ni revolucionarne organizacije. Njihov zadatak, njihova istorijska misija se sastoji u pripremi duhova za revoluciju. A kada se to, uz spoljašnje uslove dogodilo, poslednji udarac ne dolazi iz redova organizacija koje vode inicijativu, nego iz redova naroda koji se nalazi izvan organizacija. Na Blankijev poziv na ustanak Pariz je 31. avgusta 1870. ostao nem. Četiri dana kasnije proklamovao je slom starog režima. Ali blankisti tu više nisu bili avangarda pokreta, nego je to bio sam narod, milioni koji su sa trona skinuli čoveka iz decembra čije ime im je u poslednje dve godine odzvanjalo u ušima.

Kada je revolucija jednoga dana zrela, kada se pokret može osetiti u vazduhu, i kada je uspeh postao siguran, pokretu se priključuju hiljade ljudi na koje ni jedna tajna organizacija nikada nije vršila neki direktan uticaj. Oni na bojno polje dolaze kao lešinari da bi učestvovali u podeli plena. Oni zadaju poslednji udarac revoluciji, a svoje vođe oni ne biraju iz redova ozbiljnih i nepomirljivih zaverenika, nego iz redova igrača na žici i mađioničara – toliko su oni ubeđeni u nužnost jednog vođe.

slučaju, neki program.

Neka nam niko ne kaže da je krivac za sve bilo nedostajanje praktičnog duha aktivne partije, i da bi neki drugi to mogli mnogo bolje učiniti. Ne, hiljadu puta ne! Postoji zakon koji je tako jak kao zakon kretanja zvezda a po kome oni najaktivniji uvek ostaju vani dok se intriganti i brbljivci uvek dočepaju vlasti. Oni su poznatiji velikoj masi koja zadaje poslednji udarac. Oni dobijaju više glasova, jer je, bez glasačkih listića ili sa njima, aklamacijom ili putem glasačkih kutija, u osnovi uvek reč samo o jednoj vrsti prećutnog izbora koji se u takvim trenucima izvršava aklamacijom. Svi ljudi njih slave, a naročito neprijatelji revolucije koji rado gledaju da se ništarije probijaju na vrh pokreta, a u opštem slavlju se za vođe biraju oni koji inače predstavljaju najveće neprijatelje pokreta ili su ravnodušni prema njegovim interesima.

Blanki, koji je više od bilo kog drugog bio otelotvorenje ovog principa zavere, čovek koji je svoju odanost ovom revolucionarnom sistemu platio robijanjem dugim jedan ljudski vek, na svojoj smrtnoj postelji, kasno uvidevši svoju zabludu, izrekao je reči koje sadrže čitav jedan program: „*Ni bog ni gospodar!*“

### III

Uobraženje da se režim može srušiti nekom tajnom organizacijom i da ova organizacija može preuzeti vlast predstavlja zabludu čije žrtve su sve buržoaske revolucionarne organizacije posle 1820. U ovom mnoštvu postoje i drugi slučajevi koji omogućavaju utvrđivanje ove zablude.

Kakve sve žrtve, samoodricanja, istrajnost nisu pokazala tajna republikanska društva novije Italije, pa ipak, neverovatna aktivnost, sve žrtve italijanske omladine, svi leševi nagomilani u kazamatima austrijskih utvrđenja i na gubilištima – sve to je rezultiralo ortaklukom buržoazije i kraljevstva.

možemo objasniti samo na dva načina. Ili su oni koji priznaju ovu ideju potpuno prožeti predrasudama buržoazije, koje su bez svog znanja crpli iz literature, a naročito iz istorije koju je buržoazija pisala za potrebe postojećeg buržoaskog poretka; i, još prožeti duhom služenja koji je proizveo vekove ropstva, oni ni sebe same ne mogu da zamisle kao *slobodne*. Ili oni uopšte ne žele tu revoluciju za koju se na rečima zalažu; oni bi se zadovoljili jednostavnim krp-ljenjem postojećih institucija, pod uslovom da dobiju podršku pri osvajanju vlasti, a onda zadržavaju pravo da kasnije odluče šta je potrebno učiniti da bi se umirila „beštija“, to jest narod. *Današnje vlastodršce oni hoće da uklone da bi došli na njihovo mesto*. Sa takvima se sporiti nema nikakvog smisla. Mi želimo da diskutujemo samo sa onima koji se pošteno varaju.

Počnimo prvom formom „revolucionarnog režima“ koju nam predlažu: režim proizašao iz javnog glasanja.

Srušena je vladajuća moć – apsolutizam ili buržoaska republika – armija branilaca kapitala nalazi se u paničnom strahu; posvuda vrenje, rasprave o problemima od javnog interesa, želja da se učini korak napred. Probijaju se nove ideje, ljudi shvataju nužnost temeljne promene postojećih društvenih odnosa – potrebno je krenuti u akciju, potrebno je nemilosrdno započeti sa procesom reorganizacije da bi se oslobodilo tle za novi život. Ali šta nam se ovde često savetuje? Ovo: pozvati narod na izbore, da odmah izabere novi režim i da mu poveri onaj rad koji svi mi, svaki od nas pojedinačno, treba da izvršavamo vlastitom inicijativom!

To je ono što je Pariz učinio 18. marta 1871. „Uvek ću“, pričao nam je jedan prijatelj, „u sećanju sačuvati one divne trenutke oslobođenja. Sišao sam iz moje sobice u potkrovlju jedne zgrade u studentskom kvartu da bi se uputio ka onom džinovskom klubu pod otvorenim nebom koji je ispunjavao sve pariške ulice. Svi ljudi su raspravljali o stvarima od opšteg interesa, bila je potpuno zaboravljena svaka profesionalna briga; nije više bilo u pitanju da se nešto kupi ili proda, svi su bili spremni da se dušom i telom bace u naručje budućnosti. Čak i ljudi koji su pripadali buržoaskoj klasi videli su,

povučeni opštim oduševljenjem, kako se otvara neki novi svet: ako socijalna revolucija treba da bude izvršena, mi smo spremni. Postojali su svi elementi za revoluciju, radilo se samo o tome da se oni delatno povezu. Kada sam se uveče vratio u svoju sobu, rekao sam sebi: kako je divno čovečanstvo! Mi ga uopšte ne poznamo, ono je uvek bilo klevetano. Zatim su došli izbori, izabrani su članovi komune – i lagano se gasila snaga požrtvovanja, želje za aktivnim učešćem. Svako se ponovo vratio svojim uobičajenim delatnostima, rekavši samom sebi: sada imamo pošten režim, on će učiniti ono što bude potrebno. Posledice toga vrlo dobro znamo.“

Umesto da sam deluje, umesto da krene napred, umesto da odvažno stremi novom poretku stvari, narod je, pun poverenja u one koji njime upravljaju, predao u nadležnost brigu za preuzimanje inicijative. Ovo je bio prvi rezultat – fatalni rezultat izbora. A šta će sada oni koji upravljaju učiniti sa ovim poverenjem ukazanim od strane svih?

Nikada nije bilo slobodnijih izbora od onih u Pariškoj komuni, u martu 1871. Ovo su priznali protivnici Komune. Nikada velika masa birača nije bila ispunjenija željom da za kormilo dovede najbolje ljude, ljude budućnosti, poštene revolucionare. To je i učinila. Svi slavni revolucionari su izabrani ogromnom većinom glasova: jakobinci, blankisti i članovi Internacionale – ove tri revolucionarne partije bile su zastupljene u gradskom savetu Komune. Bolju vladu nijedni izbori ne bi mogli da izglasaju.

Ishod je poznat. Zatvoreni u većnici, delujući u okvirima forme koje su utvrđene radom pređašnjih vlada, ovi vatreni revolucionari i novatori bili su prokleti na nesposobnost, besplodnost. Sa svekolikom dobrom voljom koja im je bila svojstvena nisu oni bili kadri da organizuju čak ni odbranu Pariza od trupa vernih starom režimu. Prigovori se danas upućuju pojedinačnim ljudima, određenim ličnostima iz te revolucionarne uprave, međutim, nisu pojedinci bili uzrok ovog neuspeha, nego je to bio *sistem* koji su oni primenjivali.

Opšte pravo glasa, praktikovano sa maksimalnom slobodom, može u najboljem slučaju rezultirati parlamentom koji reprezentuje

Održavanju ove predrasude o diktaturi vrlo mnogo su doprinela tajna društva iz vremena Luja Filipa i restauracije. Republikanska buržoazija onog vremena, podržavana od strane radnika, organizovala je čitav niz zavera sa ciljem rušenja kraljevstva i proklamovanja republike. Ne polažući sebi račun o tome kakve sve temeljne promene treba izvršiti u Francuskoj da bi se uspostavila vlast republikanske buržoazije, ona je uobražavala da može pomoću organizovane zavere jednoga dana srušiti kraljevsku moć, preuzeti vlast i proglasiti republiku. Skoro trideset godina su tajna društva bila aktivna, ispoljavajući bezgraničnu volju za žrtvovanjem, herojsku istrajnost i hrabrost. I kada je u februaru 1848. proglašena republika, to se dogodilo zahvaljujući tajnim društvima, zahvaljujući živoj propagandi koju su ona razvijala u proteklih trideset godina. Bez njihovih herojskih napora Republika u Francuskoj ne bi bila mogućna ni do današnjeg dana.

Cilj buržoazije se dakle sastojao u tome da sama preuzme političku vlast i uvede republikansku diktaturu. Međutim, kao što je i sasvim razumljivo, njima to nikada nije pošlo za rukom. Kao uvek, kraljevstvo nije bilo srušeno nikakvom zaverom nego neizbežnom logikom stvari. Zaverenici su pripremali slom starog režima, širili su republikanske ideje, njihovi mučenici su postali narodni heroji, ali poslednji udarac koji je definitivno srušio buržoaskog kralja bio je mnogo snažniji nego sva snaga koju su tajna društva mogla da mobilizuju: on je došao iz samog narodnog pokreta.

Rezultat je poznat. Partija koja je pripremala državni udar bila je istisnuta iz većnice. Drugi, koji su bili i suviše oprezni da bi se izložili opasnostima zavere, ali poznati i umereni, iskoristili su trenutak i dočepali se političke vlasti, zauzevši mesta koja su zaverenici nameravali da osvoje uz grmljavinu topova. Pisci, advokati, slatko-rečivci koji su se trudili da steknu neko ime, dokopali su se vlasti, dok su istinski republikanci i dalje pripremali oružje ili propadali po zatvorima. Jedni, već slavni, izabrani su od strane masa koje ni o čemu nisu razmišljale, drugi su se sami naturali i bili su prihvaćeni pošto njihova imena nisu ništa reprezentovala, sem, u najboljem



znamo da je ova ideja diktature neprekidni proizvod onog ludačkog fetišizma političke vlasti koji, udružen sa religioznom fetišizmom, ovekovečava ropstvo.

Međutim, mi se danas ne obraćamo anarhistima, nego onim političkim revolucionarima koji, pod uticajem svog odgoja, zapadaju u pogreške i iskreno žele da o tome diskutuju. Mi zato želimo da sa njima razgovaramo polazeći od njihovog stanovišta.

Najpre još jedna opšta primedba. – Oni koji propovedaju diktaturu obično ne primećuju da pospešivanjem ove predrasude samo pripremaju tle onima koji će i njih same kasnije ugušiti. Ima jedna izvrsna izjava Robespjera koju bi njegovi poštovaoci trebalo da dobro sačuvaju u sećanju. On u principu nije odbacivao diktaturu, ali... „Pazi dobro šta govoriš“, odvratio je iznenada Mandaru, kada je ovaj napomenuo: „Briso želi da postane diktator“. Briso, pokvareni žirondinac, ogorčeni neprijatelj težnje naroda za jednakošću i žestoki branilac svojine koju je Robespjer ranije nazvao krađom, Briso, koji bi bez mnogo razmišljanja bacio u tamnicu Herbera, Maru i sve umerene jakobince!

Ova izjava datira međutim iz 1792. U to vreme se Francuska već tri godine nalazila u revoluciji. Kraljevstvo faktički više nije postojalo, preostalo je još samo da mu se zada poslednji udarac. I feudalna vlast je u suštini bila srušena. Pa ipak je u tom trenutku, kada se revolucija neometano razvijala, kontrarevolucionar Briso imao šanse da bude izabran za diktatora! A šta se dešavalo ranije, u godini 1789? Mirabo je bio priznat za predsednika vlade. Čovek koji je trgovao sa kraljem da bi mu prodao svoj govornički talenat – on bi tada dospeo na vlast da narod, oslonjen na svoje kuke i motike – nije izrazio suverenitet i preko seljačkog pokreta pokazao iluzornost svake političke uprave zavedene u Parizu ili nekoj provinciji.

Međutim, predrasude koje sadrže pozitivan odnos prema političkoj vlasti toliko zaslepljuju braniocima režima da će oni radije pripremati diktaturu jednog Brisoa ili Napoleona nego što će odustati od svoje ideje: postaviti gospodara nad ljudima koji upravo pokušavaju da raskinu svoje lance!

*prosek* mišljenja koja se u datom trenutku nalaze u opticaju u narodu; a taj prosek je na početku revolucije obično jedna nejasna, veoma nejasna ideja o zadatku koji treba izvršiti, pri čemu nedostaje polaganje računa o tome *kako* izvršiti taj zadatak. O, kada bi najveći deo nacije, kada bi se srezovi i okružili još *pre* izbijanja otvorenih konfrontacija mogli sporazumeti o tome šta treba uraditi kada stari režim propadne! Kada bi se ovaj san kabinetskih utopista mogao realizovati, nikada ne bi došlo do krvavih revolucija. Nakon što bi velika većina stanovništva jasno pokazala svoju volju, ostatak bi se mirno i bez otpora priklonio toj volji. Međutim, stvari se ne odvijaju na ovaj način. Revolucije, u istoriji, izbijaju mnogo pre nego što postoji mogućnost opšteg sporazumevanja, a oni koji imaju jasnu ideju o tome šta treba učiniti neposredno posle uspeha pokreta, u tim trenucima se na žalost nalaze u izrazitoj manjini. Široke mase obično imaju samo opštu ideju o cilju koji žele da ostvare, nemajući pri tom naročito poverenja u put koji do tog cilja treba da slede. Praktična rešenja će dobiti jasan oblik i biće pronađena tek kada je preobražaj društva već započeo; ona će biti rezultat revolucije naroda koji samostalno deluje, ili neće biti ništa, pošto je mozak pojedinaca nesposoban da pronađe ova rešenja koja mogu da budu rođena samo iz života naroda.

Ova situacija se odražava u jednom izabranom političkom telu, pa i onda kada ono nije opterećeno nedostacima od kojih pate svi režimi. Ona nekolicina ljudi koji reprezentuju revolucionarne ideje svoje epohe stešnena je od strane onih koji zastupaju revolucionarne ideje prošlosti ili ideje postojećeg poretka stvari. Ovi ljudi koji bi upravo u danima revolucije bili neophodni u središtu naroda da bi svoje ideje širili u narodu i podsticali ga na aktivnosti koje vode ukidanju starih institucija, ti ljudi su zatvoreni u neku dvoranu, vode beskrajne diskusije da bi umerenjake prisilili na ustupke, nadglasali neprijatelje, dok zapravo postoji samo jedan način da se te ideje potvrde: *primenjivanje tih ideja*. Nova revolucionarna vlada pretvara se u parlament opterećen svim lošim stranama buržoaskog parlamentarizma. Daleko od toga da bi bila revolucionarna,

ta vlada postaje prepreka za revoluciju, a narod, da bi je uopšte pomerio sa zauzetog položaja, prinuđen je da je raspusti, da smeni one koje je još juče slavio kao svoje izabranike. Međutim, ovo nije više tako jednostavno. Novi režim koji je požurio da u pogon stavi novu upravnu mašineriju, da bi na taj način učvrstio vlast i obezbedio njeno priznavanje, uopšte nije sklon tome da na tako lak način napusti svoje mesto. On ljubomorno teži samo da održi svoju moć i drži se nje svom grčevitošću jedne institucije koja još nije imala dovoljno vremena da potpadne pod staračke slabosti. Na kraju, postoji samo još jedan način da se režim ukloni sa mesta koji je zauzeo: ponovnim prihvatanjem oružja, ponovnim pokretanjem revolucije, da bi se oterali oni u koje su se prethodno polagale sve nade.

I time smo uneli razdor u revoluciju. Nakon što je dragoceno vreme protraćeno različitim govorancijama, revolucija sada gubi snagu usled unutrašnjih sukoba između prijatelja novog režima i onih koji su došli do uverenja da se on mora menjati. A sve se to događa samo zato što se nije uvažavalo da novi život zahteva nove forme i da se revolucija ne može izvršavati ako ostanemo vezani za stare oblike života; zato što nije shvaćena nepomirljivost revolucije i bilo kog režima, što se nije uvidelo da jedno znači negaciju drugog – nezavisno od toga u kojim oblicima se istorijski pojavljuju – i da posle revolucije samo anarhija predstavlja prirodno stanje društva i naroda.

Isto ono što smo rekli o revolucionarnom režimu važi i za one radikalne oblike režima koje nam preporučuju socijalni demokrati i radikalni marksisti, zastupnici državnog socijalizma: za revolucionarnu diktaturu.

## II

Opasnosti kojima je izložena revolucija ukoliko dozvoli da njome ovlada jedan izabrani politički aparat tako su očigledne da se jedna čitava revolucionarna škola potpuno odriče ovog puta; ona

uviđa da narodu koji se nalazi u ustanku nije moguće da putem izbora stvori režim koji ne bi reprezentovao prošlost i koji ne bi predstavljao kočnicu narodnom pokretu, pre svega kada je reč o veličanstvenom ekonomskom, političkom i moralnom preporodu koji razumemo pod pojmom socijalne revolucije. Oni zbog toga odustaju od ideje „legalne“ vlade, bar za vreme ustanka protiv legalnosti postojećeg sistema, i zahtevaju „revolucionarnu diktaturu“.

„Partija“, kažu oni, „koja će srušiti postojeći režim, zahvaljujući svojoj snazi biće kadra da zauzme njegovo mesto. Ona će preuzeti vlast i upotrebiti je na revolucionaran način. Preduzeće potrebne mere da osigura uspeh revolucije, razori stare institucije i organizuje odbranu osvojenog prostora. Za one koji neće da priznaju njen autoritet – giljotina; za one koji odbijaju da poštuju njihove naredbe kojima se regulišu revolucionarna zbivanja – pa bilo da je reč o narodu ili buržoaziji – giljotina!“ Tako rezonuju dolazeći Robespjeri, oni koji se danas nalaze među marksistima i koji iz velike junačke pesme s kraja prošlog veka nisu zapamtili ništa osim strofa iz vremena poraza revolucije, oni koji odatle nisu naučili ništa osim govora koje su držali advokati republike.

Za nas anarhiste je diktatura pojedinca ili partije – što je u osnovi isto – definitivno neprihvatljiva. Mi znamo da se revolucija ne može ravnati prema duhu pojedinca ili grupe. Mi znamo da su revolucija i politička uprava nespojivi; jedno je nužno smrt drugoga, bez obzira kako se režim nazivao, diktatura, kraljevstvo ili parlament. Mi znamo da to što čini istinu i snagu našeg pokreta svoj osnovni princip nalazi u sledećem stavu: ništa nije dobro ni trajno do ono što proizlazi iz slobodne inicijative naroda, a dejstvo svake vladajuće sile ide u pravcu gušenja te inicijative. Stoga bi i najbolji među nama za osam dana bili tretirani kao prave izdajice kada njihove ideje pre prenošenja u praksu ne bi prihvatio narod i kada bi, postavši gospodari one moćne mašinerije – režima – počeli da deluju onako kako im ona dozvoljava, tj. sledeći vlastitu volju i maštu. Mi znamo kuda vodi svaka diktatura, pa i ona čije namere su najbolje: ubijanju stvarne revolucionarne inicijative! A mi takođe